

М. В. Назар

Альтернативні моделі кредитування сільськогосподарських підприємств

Розглянуто можливості застосування альтернативних моделей кредитування сільськогосподарських підприємств, а саме: кредитування за участю підприємств-постачальників допоміжних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції, вексельне кредитування, лізингове кредитування, а також модель рефінансування заборгованості за кредитами за допомогою кредитного трансферу. Обґрунтовано переваги від використання цих моделей.

Ключові слова: кредит, сільськогосподарське підприємство, вексельне кредитування, лізингове кредитування, рефінансування.

Через специфіку аграрного виробництва сільськогосподарські підприємства постійно відчувають брак фінансових ресурсів, який задовольняється здебільшого через отримання кредитів. Проте сучасна економічна, політична, військова ситуація в країні практично позбавляє їх доступу до цього джерела фінансових ресурсів. Необхідність подолання об'єктивних перепон щодо покращення, розширення та ефективного розвитку кредитування сільськогосподарських підприємств залишається однією з актуальних проблем аграрного сектору економіки. Таким чином, складність проблем доступу сільськогосподарських підприємств до зовнішніх фінансових ресурсів зумовлює необхідність подальшого дослідження теоретичних, методичних і практичних питань щодо їх розв'язання. Зазначимо, що потреба в кредитуванні постійно зростає, проте темпи та динаміка розвитку кредитного сектору аграрної сфери залишаються негативними. Це потребує окреслення нових моделей кредитування сільськогосподарських підприємств, що допоможуть покращити обслуговування аграрного сектору України.

Проблемами кредитування сільськогосподарських підприємств займалися багато вчених-економістів, серед яких: В. М. Алексійчук, В. Г. Андрійчук, В. І. Аранчій, М. Я. Дем'яненко, П. А. Лайко та ін.

Ними було досліджено основну частину теоретичних, методологічних і прикладних аспектів проблеми забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами. Проте проблема розвитку банківського кредитування агроформувань досі залишається невирішеною та продовжує загострюватися. На нашу думку, недостатніми залишаються аспекти системної взаємодії банківської системи і підприємств агропромислового виробництва та стратегічні перспективи ефективного розвитку системи фінансування аграріїв.

Метою статті є дослідження альтернативних моделей кредитування сільськогосподарських підприємств, які дозволять ефективніше використовувати запозичені ресурси.

Як відомо, сільськогосподарські підприємства все ще залишаються не привабливими для кредиторів через низку об'єктивних причин, тому отримання такого важливого джерела фінансування як кредит, практично неможливе. Це створює умови, що сприяють погіршенню їхнього фінансового стану, а деколи приводять до банкрутства підприємств, що веде до падіння обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та впливає на продовольчу безпеку країни.

Для створення умов, які б забезпечили підвищення ефективності кредитування сільськогосподарських підприємств, потрібно застосовувати такі моделі кредитування, які б задіяли у цей процес не лише ланку кредитор-позичальник (сільськогосподарське підприємство), але й підприємства усього агропромислового комплексу, а також відповідні місцеві департаменти агропромислового розвитку.

© М. В. Назар, 2016.

Розглянемо детальніше деякі альтернативні моделі кредитування сільськогосподарських підприємств, серед яких вексельне кредитування, кредитування за участю підприємств-постачальників допоміжних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції, використання кредитних трансферів для рефінансування заборгованостей підприємства, лізингове кредитування.

Учасниками першої моделі є (рис. 1): потенційні кредитори – комерційні

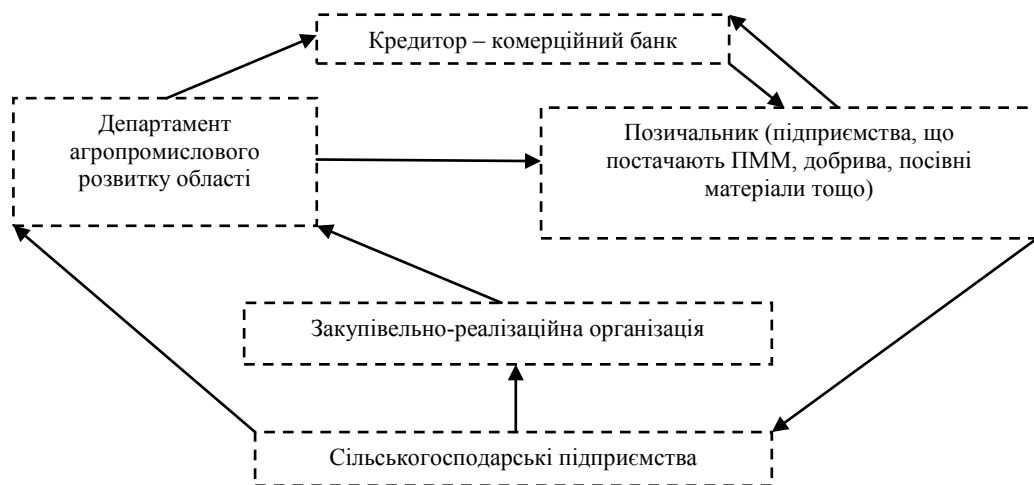

Рис. 1. Модель кредитування за участю підприємств постачальників допоміжних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції

Розроблено автором.

банки; позичальники – підприємства-постачальники, які забезпечують сільськогосподарські підприємства необхідними ресурсами (паливно-мастильними матеріалами, добривами, посівним матеріалом тощо); департаменти агропромислового розвитку при обласних державних адміністраціях – які б виступали як поручителі, так і додатковими контролерами з виконання кредитних угод; закупівельно-реалізаційна організація підпорядкована Департаменту агропромислового розвитку; безпосередньо самі сільськогосподарські підприємства.

Ця модель кредитування може бути реалізована за такою схемою: кредит надається підприємству, яке постачає сільськогосподарським підприємствам необхідні паливно-мастильні матеріали, добрива, додатковий посівний матеріал тощо. Департамент агропромислового розвитку є поручителем по кредитному договору та гарантує комерційному банку повне повернення кредитних коштів.

Позичальник постачає необхідні матеріали сільськогосподарським підприємствам з умовою їх оплати майбутнім урожаєм. Сільськогосподарські підприємства, які мають потребу в отриманні паливно-мастильних матеріалів, добрив, додаткового посівного матеріалу тощо, подають дані в Департамент агропромислового розвитку області. Той, своєю чергою, інформує комерційний банк про необхідний розмір кредиту, а позичальників – про обсяги надання додаткових матеріалів сільськогосподарським підприємствам.

Важливою умовою є отримання комерційним банком даних про суми фінансування кількості необхідних матеріалів для проведення сезонних робіт сільськогосподарськими підприємствами, для цього між ним і Департаментом мають бути підписані відповідні договори. Відповідно, документально має підтверджуватись рішення про постачання між позичальником і Департаментом, де будуть затверджені відповідні кількості поставлених матеріалів. Перед

оформленням кредитного договору позичальник повинен буде надати банку відповідні документи, погоджені з Департаментом.

Щодо закупівельно-реалізаційної організації, її діяльність матиме допоміжний характер, вона підпорядковуватиметься Департаменту та відповідатиме за централізовану закупівлю сільськогосподарської продукції та її реалізацію, а виручені кошти за урожай майбутніх періодів спрямовуватимуться на розрахунки з постачальником за матеріали, а той, своєю чергою, направлятиме їх на погашення кредиту. Звітність по всіх операціях закупівельно-реалізаційної організації контролюватиме Департамент.

Ми вважаємо, що переваги цієї моделі будуть полягати в такому:

- банк кредитує одного великого позичальника, а не кілька маленьких сільськогосподарських підприємств;
- кредит підкріплений порукою;
- здійснюється контроль за цільовим використанням кредитних коштів;
- кредитування здійснюється на взаємовигідних умовах;
- сільськогосподарські підприємства не займаються громіздкою процедурою оформлення кредиту;
- сільськогосподарські підприємства отримують необхідні для ведення діяльності матеріально-технічні ресурси.

На нашу думку, така модель кредитування може бути використана як на обласному, так і на районному рівнях для закупівлі сільськогосподарської продукції для власних потреб, а також у державні фонди закупівель.

Доволі перспективним напрямом вдосконалення кредитування сільськогосподарських підприємств є вексельне кредитування. На сьогодні в Україні воно ще мало застосовується в аграрній сфері, що пов'язано з недостатньою поінформованістю про кредитоспроможність позичальників і низькою кваліфікацією керівників і спеціалістів господарств у сфері фінансових відносин [1]. Для сільськогосподарських підприємств має велике значення запровадження вексельних розрахунків за участю банків. Через операції з векселями комерційний кредит трансформується в банківський – таким чином відбувається своєрідне перетворення однієї форми кредиту в іншу.

Розглянемо модель вексельного кредитування, яка передбачає таких учасників (рис. 2): потенційні кредитори – комерційні банки; позичальники – сільськогосподарські підприємства; позичальники – переробні підприємства АПК.

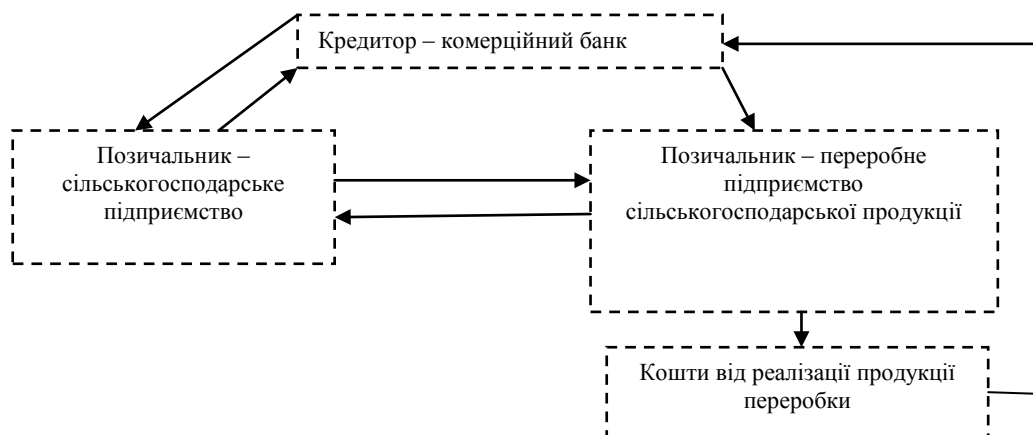

Рис. 2. Модель вексельного кредитування сільськогосподарських підприємств
Розроблено автором.

Банк надає кредити сільськогосподарським підприємствам для проведення їхньої діяльності. Одночасно з тим, коли сільськогосподарські підприємства отримують свою продукцію, банк надає вексельний кредит переробному підприємству на суму раніше наданого кредиту сільськогосподарському підприємству (враховуючи відсотки по ньому) під заставу ліквідного майна або по договору поруки із залученням обласної державної адміністрації.

Переробне підприємство закуповує продукцію в сільськогосподарського, розраховуючись за неї отриманими банківськими векселями. Сільськогосподарські підприємства використовують надані векселі, погашаючи свою заборгованість перед банком-кредитором.

Переробне підприємство переробляє закуплену в сільськогосподарського підприємства продукцію, реалізує її, а кошти від її реалізації спрямовує на погашення заборгованості перед банком по вексельному кредиту.

Перевагами цієї моделі кредитування, на нашу думку, є:

- ставка по вексельному кредиту значно нижча, ніж по звичайному банківському;
- вексельний кредит для банку є, по суті, безресурсною операцією – немає необхідності шукати кошти на ринку;
- ця модель гарантує повернення сільськогосподарським підприємством раніше взятого кредиту в банку;
- сільськогосподарські підприємства мають можливість сформулювати позитивну кредитну історію, що значно спростить їхні відносини з банками в майбутньому.

Чинне законодавство України передбачає механізми надання кредитів банківськими установами, а також їх погашення позичальниками. Ці питання регулюються Цивільним кодексом України (ст. 1054) та здійснюються на договірних умовах суб'єктами правовідносин [2].

Для забезпечення стабільної діяльності банків і створення сприятливих умов для виконання позичальниками зобов'язань за кредитами, своєчасного виконання банками зобов'язань перед вкладниками і кредиторами, уникнення небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених банкам, а також беручи до уваги найкращу банківську практику та світовий досвід у цій сфері, керуючись Конституцією України (ст. 99) [3], Законом України «Про Національний банк України» (ст. 7, 15, 55) [4], статтями Закону України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 66, 67) [5], правлінням Національного банку України було прийнято постанову «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо роботи банків з боржниками, у яких виникли / можуть виникнути фінансові труднощі». Вона визначає заходи, що дозволено запроваджувати банкам у разі прийняття рішення про реструктуризацію заборгованості позичальників, після погодження їх з позичальниками [6].

Сільськогосподарські підприємства доволі часто з певних причин мають фінансові труднощі та стають неспроможними погасити кредит. Традиційне рішення за стандартним кредитом – це стягнення застави на користь банка-кредитора. Але при цьому обидві сторони нічого не виграють: банк залишається без доходів у вигляді відсотків, позичальник – заставного майна.

Варто зазначити, що банківські установи доволі рідко застосовують механізми врегулювання проблемних боргів у вигляді реструктуризації. На нинішньому етапі розвитку банківського бізнесу, реструктуризуючи проблемний борг, банківські установи передусім опікуються власними інтересами, серед яких: підвищення якісних показників кредитного портфеля, посилення позицій економічної безпеки, отримання додаткового прибутку внаслідок змін умов первісного кредитного договору тощо. Проте слід зазначити, що явище реструктуризації боргів є вигідним як для кредитора, так і для позичальника – сільськогосподарського підприємства.

Нині комерційні банки застосовують такі види реструктуризації боргів:

1. Кредитні канікули (відстрочка платежу по кредиту – тимчасове фінансове розвантаження для позичальника (використовуючи для сільськогосподарських підприємств, потрібно враховувати сезонність виробництва та реалізації продукції); для кредитора «плюсом» є те, що відсутні втрати та гальмуються процеси погіршення якості кредитного портфеля).

2. Пролонгація кредитного договору (для позичальника – це зменшення базових місячних платежів за кредитною угодою; для кредитора – отримання прибутку у вигляді відсотків за користування кредитними коштами за більш тривалий період).

3. Зниження відсоткової ставки за кредитом (для позичальника – зниження обсягів переplat за користування кредитними коштами; для кредитора – недоотримання прибутку щодо очікуваного від початкових умов кредитного договору).

4. Переведення боргу з іноземної в національну валюту (для позичальника – вигідне за умов послаблення позицій національної валюти; для кредитора – можливість отримання додаткового прибутку за умов підвищення відсоткової ставки за користування кредитом у національній валюті).

5. Рефінансування позичальника (для позичальника – можливість погашення проблемної частини боргу за умов видачі додаткових кредитних коштів (збільшення ліміту кредитування); для кредитора – збільшення кредитних обсягів, отримання додаткового прибутку у вигляді відсотків за користування кредитом, проте доволі ризиковано при кредитуванні позичальника, враховуючи його фінансовий стан).

Перелічені вище види реструктуризації заслуговують на увагу при кредитуванні сільськогосподарських підприємств, але ми вважаємо, що доволі ефективним при їх кредитуванні може бути застосування кредитних трансферів – переведення боргу в інший банк (рис. 3).

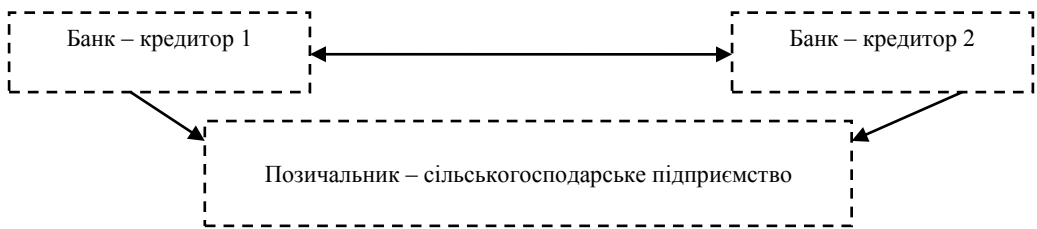

Рис. 3. Модель кредитування сільськогосподарського підприємства із застосуванням кредитного трансферу

Розроблено автором.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України застосування кредитних трансферів може здійснюватися значною кількістю банківських установ, що ведуть активну кредитну політику. Такий вид капіталовкладень є перспективним для банківських установ, адже під вигідну банку та позичальнику відсоткову ставку за користування кредитом фінансова установа надає клієнту позику для погашення тієї, що вже існує в іншому банку. Економічний ефект для позичальника є очевидним у разі отримання нового кредиту під відсоткову ставку, що є меншою за визначену первісним кредитором.

Для первісного банку-кредитора вигідність кредитного трансферу полягає в тому, що він покращує якість свого кредитного портфеля та підтримує високий фінансовий рейтинг.

Для нового банку-кредитора застосування кредитного трансферу вигідне з позиції отримання нового клієнта та прибутків у вигляді відсотків за

користування кредитом. Слід зазначити, що первісний банк-кредитор має сплатити новому банку-кредитору комісійну винагороду за переведення проблемного кредиту.

Проводячи кредитний трансфер, новий банк-кредитор має запропонувати проблемному позичальникові такі банківські продукти, що стимулюватимуть клієнта до якомога швидшого погашення заборгованості за новим кредитним договором для зменшення ризиковості цієї операції. З цієї позиції пропонуємо застосовувати банківськими установами «плаваючу» відсоткову ставку за користування кредитом. Серед банківських продуктів, необхідних до провадження при використанні кредитних трансферів, пропонуємо застосовувати на практиці виділення періодів з розмежуванням обов'язків погашення кредитної заборгованості, а також відсотків за користування кредитом. Вважаємо за доцільне застосувати на пільгові періоди знижену відсоткову ставку за користування кредитом. Це дасть можливість позичальнику закумуляувати кошти та згодом без зайвих витрат погасити частину заборгованості за тілом кредиту з можливістю випередження графіку погашення.

З часу прийняття Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки мають можливість проводити лізингові операції. Для реструктуризації довгострокової проблемної заборгованості сільськогосподарських підприємств пропонуємо застосовувати схему зворотного лізингу, яка буде вигідною як банку-кредитору, так і позичальнику (рис. 4).

Рис. 4. Модель лізингового кредитування сільськогосподарських підприємств
Розроблено автором.

Запропонований порядок переоформлення заборгованості дасть змогу бути у виграті банку (повернувши собі виданий раніше підприємству кредит) і сільськогосподарським підприємствам, яке, переоформивши заборгованість, звільняється від втрати майна. Отже, банк має всі переваги, властиві лізингу: по-перше, у нього збільшується кількість кредитоспроможних клієнтів, завдяки чому і його кредитоспроможність зростає. По-друге, кредитуючи надійні

інвестиційні проекти, він вигідно з мінімальним ризиком вкладає свої кошти і отримує суттєві прибутки. По-третє, банк розширює сферу своєї діяльності і контролює цільове використання своїх коштів.

Отже, нами пропонується тільки частина можливих схем кредитування сільськогосподарських товаровиробників, спрямованих на додаткове залучення фінансових і матеріальних ресурсів у виробництво. Насправді таких схем може бути значно більше.

Такі моделі фінансування дають можливість підприємствам-виробникам сільськогосподарської продукції, які не підлягають прямому банківському кредитуванню (через низку суб'єктивних і об'єктивних причин), одержувати необхідні кошти для здійснення господарської діяльності. Банки ж у цьому випадку мають можливість збільшення своїх дохідних активів з мінімальним ризиком. Використовуючи запропоновані моделі, органи управління можуть формувати свої резерви, закуповувати продукцію для забезпечення закладів освіти, охорони здоров'я продуктами харчування. Переробні підприємства і підприємства торгівлі забезпечують себе сировиною і товаром, а сільгоспвиробники – гарантованими ринками збуту продукції. Крім того, запропоновані схеми дають змогу, з одного боку, збільшити кількість прокредитованих сільськогосподарських підприємств, підвищити ефективність їх діяльності, а з другого, – нарощувати обсяги наданих позичкових ресурсів. Також застосування цих моделей має й низку інших переваг: підприємства своєчасно одержують необхідні для проведення робіт ресурси; мають гарантовані ринки збуту продукції; при вексельному кредитуванні ставка, як правило, значно нижча за банківський кредит; вексельний кредит вигідний для банку, оскільки він не відволікає грошові кошти на видачу кредиту, і з моменту погашення кредиту до повернення векселів банк вільно користується коштами клієнтів; постачальники товарно-матеріальних ресурсів зацікавлені в одержанні векселів, оскільки отримують своєчасну оплату за поставлені цінності у вигляді векселя, який є засобом платежу, що сприяє зростанню обсягів реалізації продукції, формуванню додаткового прибутку в усіх учасників вексельної схеми; при використанні запропонованих схем використовується ланка господарських зв'язків: ресурси – виробництво (сільськогосподарські підприємства) – заготівля – переробка – реалізація; вони гарантують повернення кредиту, одержаного сільськогосподарськими підприємствами з різних джерел.

Список використаних джерел

1. Колотуха С. М. Концепції розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств / С. М. Колотуха // – Банківська справа. – 2004. – №4. – С.45-47.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Конституція України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. №679-XIV / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. №2121-III / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
6. Постанова Національного банку України «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо роботи банків з боржниками – фізичними особами, у яких виникли/можуть виникнути фінансові труднощі» від 21 липня 2015 р. №467. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0467500-15>

References

1. Kolotukha, S. M. (2004). Kontseptsii rozvytku kredytnykh vidnosyn sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Concepts of credit relations development for agricultural enterprises]. *Bankivs'ka sprava – Banking*, 4, 45-47. [in Ukrainian].
2. Supreme Council of Ukraine (2003). *Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny [The Civil Code of Ukraine]* (Adopted on 2003, January 16, 435-IV). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].

3. Supreme Council of Ukraine (1996). *Konstytutsiya Ukrayiny [The Constitution of Ukraine]* (Adopted on 1996, June 28, 254k/96-VR). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Supreme Council of Ukraine (1999). Pro Natsional'nyy bank Ukrayiny [About the National Bank of Ukraine]: Law of Ukraine, adopted on 1999, May 20, 679-XIV. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14> [in Ukrainian].
5. Supreme Council of Ukraine (2000). *Pro banky i bankiv's'ku diyal'nist' [On banks and banking activity]:* Law of Ukraine, adopted on 2000, December 7, 2121-III. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> [in Ukrainian].
6. National Bank of Ukraine (2015). Pro skhvalennya Metodichnykh rekomendatsiy shchodo roboty bankiv z borzhnykamy – fizychnymy osobamy, u yakyykh vynykly/mozhut' vynyknyty finansovi trudnoshchi [On approval of guidelines for the operation of banks with borrowers – individuals who have emerged / may have financial difficulties]. Resolution on 2015, July 21, 467. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0467500-15> [in Ukrainian].

Nazar M. V. Alternative models of agricultural enterprises lending.

Due to the specificity of agricultural production the agricultural enterprises constantly feel the lack of financial resources, which can be solved mainly through lending. The need to overcome barriers to objective improvements, expansion and development of efficient agricultural enterprises lending is one of the urgent problems of the agricultural sector.

Thus, the complexity of the problems of access to external financial resources necessitates further research of theoretical, methodological and practical issues regarding their solution.

The objective of the paper is to study alternative models of agricultural enterprises lending, which will allow better use of borrowed resources. The author applies following methods: abstract, comparison, analysis, synthesis, simulation.

This article reviews possibilities of alternative models of agricultural enterprises lending, such as namely credit in cooperation with suppliers of ancillary resources for agricultural production, crediting of bill, leasing loans and refinancing model for loans with a credit transfer. It also features the advantage of using these models.

We have offered only possible models of farm credit, which will enable them to attract additional financial resources required to develop and improve the efficiency of the data model and increase the number of agricultural enterprises, which need loans. It should be noted that implementation of some of them require legislative and regulatory control by the public authorities.

Keywords: credit, agricultural enterprise, crediting of bill, leasing loans, refinancing.

Назар Мар'яна Віталіївна – аспірант кафедри менеджменту ім. Є. В. Храпливого Львівського національного аграрного університету (e-mail: mbilozirnazar@ukr.net).

Nazar Maryana Vitaliyivna – Postgraduate of the Department of management n. a. Ye. V. Khraplyvyy of the Lviv National Agrarian University.

Надійшло 05.12.2016 р.